

необходимость, обостренная временем до болезненности, отыскать истину, неотделимую от высокой нравственности и красоты, подняться до поэтического озарения. Они по-прежнему верят, что поэзия врачует людские души...

Список использованной литературы

- 1 Евсеева, С. Женщина под яблоней: первая книга стихов / С. Евсеева. – М.: Молодая гвардия, 1962. – 176 с.
- 2 Краснова-Гусаченко, Т. Встреча / Т. Краснова-Гусаченко. – Минск: Белорус. энцикл. им. П. Бровки, 2014. – 439 с.
- 3 Краснова-Гусаченко, Т. У света тени нет: трилогия любви / Т. Краснова-Гусаченко. – Минск: Четыре четверти, 2010. – 539 с.
- 4 Советная, Н. В. Увидеть ветер : книга лирики / Н. Советная. – Минск : Четыре четверти, 2014. – 228 с.
- 5 Аврутин, А. Наедине с молчанием: книга поэзии / А. Аврутин. – Минск : Маст. літ., 2007. – 244 с.
- 6 Шелехов, М. Песни родильного отделения / М. Шелехов. – М.: Современник, 1990. – 346 с.
- 7 Материалы творческих встреч с писателями. – Минск: Галіяфы, 2010. – Вып. 2. – 267 с.
- 8 Кошкина, Е. На грани исчезновения: стихи / Е. Кошкина. – Минск: Новые мехи, 2002. – 189 с.
- 9 Казанцева, Е. На извозчике едет Алешенька: стихи и песни; 2-е изд. / Е. Казанцева. – Минск: МЕДЫЯЛ, 2014. – 234 с.

А. Д. ДАКУКІН

(г. Гомель, ДУА “Гімназія № 56 імя А. Вішнеўскага”)

УСПРЫНЯЦЕ ТВОРЧАСЦІ А. РАЗАНАВА ЧЫТАЧОМ-ШКОЛЬНІКАМ

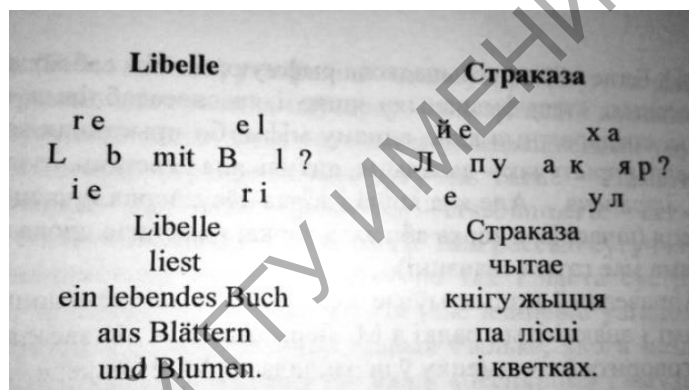
У дадзеным артыкуле асэнсоўваюцца асаблівасці ўспрыняцця творчасці А. Разанава вучнямі-адзінаццацікласнікамі. Адзначаецца, што яна аказалася цікавай і незвычайнай для школьнікаў (гэта датычыцца лексікі тэкстаў, іх тэматыкі і сэнсавага нападнення, знешняга выгляду і інш.). Пэўныя цяжкасці ўзніклі з адрозненнем верлібра і верша ў прозе, а таксама з тлумачэннем сэнсу некаторых ужытых аўтарам слоў.

У межах літаратурнага твора заўсёды адбываецца своеасаблівы дыялог паміж аўтарам і чытачом. Пісьменнік, ствараючы тэкст, абірае пэўны шлях рэалізацыі задумы, тыя праблемы і падзеі, што патрабуюць раскрыцця, прыдатную для гэтага кампазіцыю. Далей твор асэнсоўваецца чытачом, які абапіраецца ўжо не толькі на аўтарскае бачанне, але і на ўласныя асацыяцыі, фонавыя веды і г. д. Сённяшняе літаратуразнаўства актыўна вывучае катэгорыю чытача і спецыфіку ўспрыняцця ім тэксту. Мы, працуючы з рэальным чытачом-школьнікам у ДУА “Гімназія №56 г. Гомеля імя А. А. Вішнеўскага”, атрымалі мноства цікавых матэрыялаў па названай праблеме. Ахарактарызуем у дадзеным артыкуле рэцэпцыю творчасці А. Разанава адзінаццацікласнікамі.

На разгляд твораў А. Разанава ў праграме (базавы ўзровень) адведзена 2 гадзіны. Трэба адразу заўважыць, што ніхто са школьнікаў (а ўрокі праводзіліся зімою 2020 г. у трох адзінаццатых класах), на жаль, да заняткаў не чуў пра гэтага паэта. На першай гадзіне адбылося знаёмства з асноўнымі этапамі жыццёвага і творчага шляху пісьменніка, выдадзенымі зборнікамі, тэматыкай і праблематыкай іх. Таксама сцісла былі ахарактарызаваны

адметныя аўтарскія жанры, пасля чаго разабраны квантэма “надзея навыврост...” і некалькі вортдыхтэ. На другой гадзіне працягвалася праца з тэкстамі. Вучням былі раздадзены раздрукоўкі, дзе змяшчаліся пункціры “Лужына...”, “Афарбавалі ў парку...”, “З чырвонага золата...”, “Боязна...”, “Стаю ў вялізнай чарзе...”, вершаказы “Гарох”, “Хлеб” і версэт “Шыльдачка”.

Спынімся спачатку на тых складанасцях, якія выявіліся ў вучняў пры працы на ўроках. Першая з іх характэрна для заняткаў літаратуры ўвогуле: дзеці з цяжкасцю вызначаюць тэму і ідэю твора, не могуць растлумачыць, на чым заснаваны той ці іншы троп, з якой ён мэтай выкарыстаны ў тэксце і інш. Нязвыклымі аказаліся і аўтарскія жанры; прычым гаворка хутчэй не пра разуменне сэнсу вершаказа або пункціра (падабраныя намі тэксты даволі лёгкія для ўспрымання), а пра іх знешняе афармленне, паколькі школьнікі не бачаць розніцы паміж прозай, вершам у прозе і верлібрам. Пэўныя цяжкасці пры працы ўзніклі з некаторымі словамі, што сустракаюцца ў разанаўскіх тэкстах (вялебны, гурма, суніцы, шыльдачка, чарга, рохкаюць, набажэнства, малебен). Аднак, нягледзячы на азначанае вышэй, творы А. Разанава выклікалі вялікую цікавасць. Асабліва адзінаццацікласнікам спадабалася “разгадваць” нямецкамоўныя тэксты паэта, бо іншая мова сумяшчаецца там з малюнкамі, графічным вылучэннем слоў, перамяшчэннем складоў і літар, у выніку чаго атрымліваюцца незвычайныя рэбусы (напрыклад, вортдыхтэ “Tunnel”, “Pendel” і г. д.). У якасці дамашняга задання можна прапанаваць “разгадаць” вортдыхтэ “Страказа” (пераклад Е. Лявонавай [1, с. 480]):

Маюнак 1 – Вортдыхтэ “Libelle” (“Страказа”)

Напрыканцы заняткаў вучням у якасці рэфлексіі было прапанавана на картках выказаць свае ўражанні ад пройдзенага матэрыялу ці намаляваць ілюстрацыю. Усяго атрымалася 28 картак, сярод якіх на 7 прысутнічае тэкставае паведамленне, яшчэ на 7 – маюнак, а астатнія 14 картак маюць і тэкст, і ілюстрацыю адначасова. Якраз рэфлексія найбольш ярка выявіла адносіны вучняў да пройдзенага на ўроках. Вось на што канкрэтна школьнікі звярталі ўвагу (прыведзеныя ніжэй цытаты ўзятыя менавіта са згаданых картак; арыгінальная арфаграфія і пунктуацыя захаваныя, вылучэнні нашы).

Так, цікавай аказалася **біяграфія пісьменніка**: “Не ўсе людзі з’яўляюць сабе, насколькі душэўнай беларуская літаратура і беларуская мова магла бы быць, калі б больше знаёміліся з ёй. Успаміная тот ліст у універсітэце, я думаю, што не ўсе б адважыліся на такое, як Алесь Разанаў у те гады. Я веру, што ўсе беларусы далжны ведаць творы Алеся Разанава, каб не забываць родную творчасць і ганарыцца ёю, а не проста памятаваць некалькі слоў па-беларуску” (гаворка пра ліст, праз які пісьменнік быў выключаны з БДУ). Адзначым, што ў падручніку творчасць паэта разглядаецца вельмі сцісла, а біяграфічны каментар увогуле адсутнічае. Таму жыццёвы шлях характарызаваўся на ўроку і была прапанавана работа з дадатковымі крыніцамі (працы Г. Кісліцынай, Е. Лявонавай, І. Штэйнера, даведнік “Беларускія пісьменнікі”, але вучні ў асноўным карысталіся “Вікіпедыяй” і іншымі інтэрнэт-крыніцамі).

Сярод аўтарскіх жанраў адзінаццацікласнікам найбольш *спадабаліся вершаказы і пункціры*: “Мне вельмі спадабалася творчасць Алеся Разанава. Яго вершы сталі для мяне сапраўдным адкрыццём. З усіх жанраў яго вершаў, мне больш заўсё спадабаліся вершаказы. На працягу адзінаццаці гадоў навучання ў школе я чытала шмат вершаў і ўсе яны былі, на мой погляд, аднолькавыя а вершаказы – нешта новае і цікавае ў беларускай літаратуры. Чэсна гаворачы, у сваі сямнаццаць гадоў я пачула пра цудоўнага пісьменніка Алеся Разанава ў першы раз, але я ўжо ведаю, што хачу працягнуць знаёмства з яго творчасцю”; “Мне спадабаўся пункцір. Ён не падобен на класічныя вершы, але кожная частка расказвае сваю маленькую гісторыю з жыцця чалавека. Больш за ўсіх мне спадабалася частка «Афарбавалі ў парку замшэлы валун – і памерлі стагоддзі»”. Пункціры сваёй формай і філасофскім зместам школьнікам *нагадалі ўсходнюю паэзію*: “Мне спадабаўся твор жанра пункцір. Ён нагадвае мне японскія вершы ў спілі хайку. Яны як маленькія замалёўкі нейкіх падзей у жыцці. Мне вельмі блізка замалёўка пра лужыну. Я таксама давольна часта звяртаю ўвагу на адлюстраванне рэчаў у іх. Блакітнага неба раніцай; цёмных сілуэтаў дрэў і асветленых вокнаў. «Лужына. // Захапіла // жоўтыя кляновы ліст // і зашклілася лёдам: // ейны!»”.

Была адзначаная таксама *тэматычная разнастайнасць вершаў і іх паэтыка*: “Вершы цудоўныя! Творчасць Разанава ўразіла мяне. Яго вершы напоўнены сэнсам і пачуццёнасцю. Пісьменнік адданы сваёй Радзіме, што мы можам убачыць між радкоў вершаў”. Шмат хто з дзяцей апісвае *ўласныя пачуцці*, выказваецца, што пройдзены на ўроку матэрыял спадабаўся і зацікавіў: “Шаноўны Алесь Разанаў, мне дужа цікава чытаць і зн[а]ёміцца з вашымі вершамі. Я жадаю адказаць “дзякуй” за вашу творчасць”; “Вельмі спадабаліся вершы, глыбокі сэнс. Аўтар геній. Я пад уражаннем”; “Мне спадабалася творчасць Алеся Разанава”. Нават пэўныя незразумелыя словы аказаліся карыснымі, бо паспрыялі развіццю маўлення: “Мне вельмі падабаюцца творы А. Разанава, таму што яны вельмі блізкія да народа. Тэмы яго твораў падбіраюцца ў адпаведнасці з тым, што мы бачым у жыцці. Таксама я *пазнаю беларускую мову* значна больш з-за таго, што А. Разанаў выкарыстоўвае незвычайную лексіку”.

Маюцца і такія рэфлексіі, дзе адлюстраваньня не асабістыя ўражанні, а *інфармацыя, якая запомнілася на ўроку*: “Паэзія Разанава добра вядомая ў свеце. Творчасць Разанава вельмі разнастайная і шматгранная. Жанр пункціраў – адзін з самых любімых жанраў пісьменніка”; “Паэзія Алеся Разанава ўражае неардынарнасцю, ускладненасцю думкі, шматлікімі сэнсамі”.

Тэксты некаторых вучняў, напісаныя, безумоўна, са шчырымі памкненнямі, выклікаюць усмешку. Так, адзначаецца, што ў А. Разанава *“ёсць свае думкі”*: “Падабаўся незвычайны склад, і цікавыя падзеі ў вершах у аўтара ёсць свае думкі, каторыя вельмі падабаюцца чытачам. Не кожны чалавек заўважае дэталі жыцця, як Алесь Разанаў”. Пэўна, пад уплывам шматмоўнага вершаказа “Гарох” з’явілася рэфлексія па-польску (“Lubię dzieło Rozanova. Bardzo interesująca praca”). Адна вучаніца падкрэслівае *“вялікі патанцыял”* паэта: “Творчасць Разанава з’яўляецца наватарствам, яго вершы для мяне вельмі незвычайныя, раней я ніколі не сустракала такога стылю. Я думаю, што ў паэта вялікі патанцыял. Я б хацела, каб ён працягнуў займацца творчасцю і радаваць сваіх чытачоў”. Заўважым, што на гэтым жа ўроку гаварылася пра шматлікія плённыя здабыткі паэта за больш як 50 гадоў мастацкай працы (зрэшты, гады жыцця, перыяды творчасці і знешні выгляд іншых пісьменнікаў адзінаццацікласнікі ведаюць таксама кепска).

Такім чынам, вучні сапраўды зацікавіліся асобай А. Разанава, новымі для іх жанрамі версэтаў, пункціраў і інш., здольнасцю мастака заўважаць незвычайнае, тэма жыццёвыя дэталі, на якія астатнія нават і не звярнулі б увагі. Радуе, што школьнікі плануюць працягнуць знаёмства з творчасцю паэта: “Вельмі цікавы чалавек, з вельмі цікавым жыццём! Пасля ўроку я абавязкова вазьму яго кнігі, каб прачытаць іх. Алесь Разанаў = Вялікі Пісьменнік”. Адмоўнай атрымалася толькі адна “рэцэнзія”: дзяўчына напісала некалькі ўраўненняў, дадаўшы пасля, што гэта “Уравнение Шрёдингера, потому что очень *сложный*”.

стиль и непонятный для меня, как и то, что я написала выше”. Астатнія водгукі, як было бачна, станючыя ці нейтральныя, большасць з іх уяўляюць сабой сапраўдныя ўражанні і нязмушаныя меркаванні.

На ілюстрацыях вучні змяшчалі адразу некалькі прадметаў. Найчасцей сустракаюцца **хлеб** – 15 малюнкаў, **струк гароху** – 11, **гарошыны** (асобна ці ў талерцы, ночвах і пад.) – 6, **дрэва** – 5, **суніцы** (найчасцей адна ягада) – 5, **парсюк** – 3. Таксама можна пабачыць каласы, хурму, кнігу на сталі, постаць чалавека, нават мозг. Гарох і парсюк узятыя з вершаказа “Гарох”, хлеб і каласы – з твора “Хлеб”, а дрэва, адпаведна, з версэта “Шыльдачка” Суніцы, хурма, лужына паўсталі з некаторых пункціраў, прычым вобразы з астатняй іх часткі (чарга, стары валун) адлюстраваныя не былі. Вывучэнне творчасці А. Разанава прыйшлося на пачатак лютага, што абумовіла з’яўленне на ілюстрацыях працяга стралой сэрца і сумнага твару з подпісам “кахаю”. Часта пэўныя малюнкi маюць паясняльныя або іранічныя подпісы: *Это хлеб; хлеб = усяму галава; хлеб (хуханка блеба); Это горох; hračh; гарох у талерцы; суніцы; шильдачка; Проза топ!!!* і інш. Цікава заўважыць, што школьнікі пад словам хлеб разумеюць найперш батон (ён намаляваны 11 разоў), радзей сустракаюцца бохан-“кірпичик” (2) і луста (1), яшчэ на адным малюнку змешчана неразборлівая выява накішталт сайкі.

Як згадвалася вышэй, заняткі праводзіліся ў трох адзінаццатых класах, але картка атрымана значна менш, чым было дзяцей на ўроках. Як казалі некаторыя прысутныя, яны не ўмеюць маляваць, не маюць ніякіх уражанняў і асацыяцый пасля прачытання тэкстаў, проста лянуюцца і інш. Таму настаўніку вярталіся чыстыя карткі, хаця пісаць і маляваць можна было ўсё, што заўгодна (хоць уласнае імя, хоць “Чорны квадрат”). Мы раілі, калі няма ніякіх думак, перачытаць творы і намаляваць першую асацыяцыю, што ўзнікне ў свядомасці. Напрыклад, адзін вучань доўга-доўга сядзеў у одуме і стварыў у выніку цікавую ілюстрацыю: вялізнае дрэва са струкамі гароху на галінах, а з-за камля “зіркае” батон. Дзецям іншы раз не хапала месца, таму выкарыстоўваліся абодва бакі карткі. З’явіліся нават своеасаблівыя наследаванні разанаўскім вершам: “Хлеб – усяму галава // Хлеб на вкус не як драва // Хлеб бывае чорны, белы // Но па сутнасці ён цэлы. // Як абрад, як малебен // Хлеб патрэбен нават усем. // Хлеб найлепшы з усіх страў // Хоць ён здзеланы із траў. // Хлеб хвалебны, хлеб вялебны // Нават мой народ не бедны” (крыніцай натхнення стаў вершаказ “Хлеб”).

Акрамя таго, калі адбывалася праца з алімпіядамі па напісанні водгукаў, быў выкарыстаны артыкул А. Разанава “Зацемкі з тэлефоннай будкі”, дзе пісьменнік разважае над вершам “Пад шоргат кропель дажджавых...” М. Стральцова. Спачатку мы з вучнямі самастойна разабралі верш, а потым параўноўвалі атрыманыя вынікі з думкамі А. Разанава, чытаючы раздрукаваныя вытрымкі з ягонай работы. Адтуль школьнікі запазычылі аўтарскі неалагізм *ёсціна* і сталі актыўна выкарыстоўваць яго ў сваіх вусных адказах, сачыненнях і інш.

Бачна, што творчасць А. Разанава для старэйшых школьнікаў аказалася наватарскай і нечаканай. Гэта датычыцца лексікі тэкстаў, іх тэматыкі і сэнсавага напавування, знешняга выгляду. На ўроках даволі часта гучалі пытанні, як можна ўсяго некалькімі радкамі так адметна ахарактарызаваць звычайны гарох, маляўніча апісаць ліст у лужыне, выклікаўшы філасофскія роздумы, заўважыць старажытнасць у валуне. Як і на любых занятках, частка вучняў працавала неактыўна, была няўважлівай, але асноўная большасць прысутных сапраўды зацікавілася тэкстамі паэта і плануе працягваць знаёмства з імі далей.

Спіс выкарыстанай літаратуры

1 Лявонава, Е. Алесь Разанаў і нямецкая літаратура / Е. Лявонава // Літаратурная карта Еўропы: кантакты, тыпалогія, інтэртэкстуальнасць / А. В. Вальчук [і інш.] ; навук. рэд. М. У. Мікуліч. – Мінск : Беларус. навука, 2012. – С. 447–495.